

DIDŽIOJO KETVIRTADIENIO LITURGIJA

ISTORIJA IR PAGRINDINĖS APEIGOS

„Ši diena, – sako Ernaudas Bonevalietis, – yra išpuošta daugybe slėpinių. Pirmą kartą šią dieną mums patikėtas duonos laužymas, Bažnyčios stalas pateikia žmonėms angelų duonos, kad jie jos valgytų. Šiandien Kristus savo apaštalams nuplovė kojas ir nurodė tai daryti visais laikais su tokiu pačiu pamaldumu. Su aliejais, kurie pašventina Kristaus įsigytą tautą, šiandien pašventinama Bažnyčioje šventoji krizma, kur balzamas yra sumaišomas su aliejumi ir išreiškia karališkosios ir kunigiškosios šlovės vienybę. Šiandien nusidėjėliai sutaikomi su Bažnyčia. Anksčiau atmesti, dabar sugražinami į jos vidų. Pašalinti iš šventųjų bendrystės vėl priimami į atimtą bendrystę. Šiandien kalėjimai atveriami, o pasmerktieji paleidžiami į laisvę“.

Nepaisant tokio slėpinių turtingumo, *Didysis ketvirtadienis tik iš dalies įeina į velykinį tridienį, kuriuo kasmet Bažnyčia švenčia Velykų slėpinį. Tiksliau tariant, velykinis Viešpaties Kančios ir Prisikėlimo tridienis prasideda vakarinėmis Didžiojo ketvirtadienio Mišiomis ir tęsiasi iki Velykų sekmadienio Vakarinės.*

Šventimo užuomazgos

Prieš visuotinį Nikėjos susirinkimą (325 m.) ketvirtadienis Didžiojoje Savaitėje dar neminimas. Tuo metu tai buvo paprasta pasninko diena kaip ir kitos. Pirmieji ketvirtadienio šventimo liudijimai Rytuose ir Vakaruose pasimato IV a. pabaigoje. Vienas Kartaginos III susirinkimo dekretas (397 m.) mini „dieną, kai yra atmenama Viešpaties Vakarienė“. Kitame Viduržemio jūros krante, šv. Epifanas Salaminas apie 380

m. pažymi, kad kai kuriose vietovėse Paskutinė Vakarienė yra švenčiama devintą valanda (15:00 val. šiandieniu laiku). Apie Jeruzalės paprotį liudija piligrimė Egerija (apie 400 m.) Pasak jos, po pietų viena po kitos aukojamos dvejios Mišios, po to seka kryžiaus kelias ir ėjimas į šventąsias vietas užbaigiamas naktiniu budėjimu.

Didžiojo ketvirtadienio Mišios

Jau nuo V a. pr. keliose Afrikos, kaip ir Jeruzalės, Bažnyčiose aukojamos dvejios Mišios. Šv. Augustinas vyskupui Sausiui pataria laikytis vietos papročio. Dvejų Mišių paprotys randamas ir Galijoje VI amžiuje. Galijoje pirmosios buvo susijusios su *Tikėjimo išpažinimu*, o antrosios minėjo *Eucharistijos įsteigimą*. *Tikėjimo išpažinimo* Mišios buvo susijusios su katekumenais. Besiruošiantys krikštui gaudavo tikėjimo išpažinimo tekstą per parengiamuosius liturginius susirinkimus, o Didžiosios savaitės ketvirtadienį jų buvo prašoma pasakyti išpažinimo tekstą mintinai viešos liturginės sueigos, kurią užbaigė Eucharistijos šventimas, metu.

Italijoje dvejios Mišios atsiranda jau V amžiuje. Tačiau pirmosios buvo susiję ne su *Tikėjimo išpažinimu* (čia šis paprotys buvo švenčiamas Didžiojo šeštadienio rytą), bet su *penitentų sutaukinimu*. Toks buvo Romos parapijų paprotys ypač nuo VII a. pradžios. Tuo tarpu Popiežius aukojo tik vienerias Mišias Laterane, kurių metu jis pašventindavo šventuosius aliejus. Kai frankų Bažnyčios karolingų epochoje prisiėmė Romos liturgines knygas, buvo pereita prie vienerių Mišių papročio, sekant popiežiška liturgija.

Vienerios Mišios, į kurias turėjo rinktis visi kunigai, stipriai įtakoją dvasininkų supratimą. Be to, kunigai šią dieną jau nebegalėjo aukoti asmeninių Mišių, nes viena ketvirtadienio Eucharistija, kuri ypatingai vienijo kunigus, atrodė tobula pirmoji krikščionių eucharistinė auka. Ilgą laiką, kartu susirinkę kunigai koncelebravo, vėliau Mišių auką aukodavo tik vyskupas, o kunigai tik priimdavo komuniją. Išoriniu požiūriu, toks aukojimo būdas gerai atitiko Paskutinės Vakarienės liturgiją, nes tik vienas Viešpats paaukojo Eucharistiją, ją įsteigdamas. Tačiau kunigai jautė apmaudą, negalėdami

koncelebruoti. Vatikano II susirinkimo liturginė konstitucija *Sacrosanctum Concilium* Didžiojo ketvirtadienio Mišiose koncelebraciją sugražino.

Šiandien Didįjį ketvirtadienį Romos mišiolas nurodo švęsti dvejus Mišias. Pirmos – švenčiamos ryte – vadinamos *Krizmos Mišios*, o antrosios – švenčiamos vakare po 16 val. – vadinamos *Paskutinės vakarienės Mišios*.

Šią dieną įsidėmėtinos keturios pagrindinės apeigos. Pirmose Mišiose istorijos būvyje vyko *penitentų sutaikinimas* arba *katekumenu tikėjimo išpažinimas* (abi apeigos šiandien panaikintos) ir šiandien vykstantis *šventųjų aliejų pašventinimas*. O antrose Mišiose (be Eucharistijos įsteigimo įvykio kaip pagrindinio šių Mišių akcento) atliekamas *kojų mazgojimas* ir *Švč. Sakramento pernešimas*.

Penitentų sutaikinimas

Didžiojo ketvirtadienio liturgijoje buvo tam tikras skaičius ypatingų apeigų, kurios vyko Mišių metu arba atskirai. Pirmame tūkstantmetyje pati svarbiausia (šiandien panaikinta) buvo penitentų sutaikinimas, o Viduramžiais prisidėdavo ir belaisvių paleidimas. Pagal seną paprotį, vieša atgaila buvo būtina padarius viešus prasikaltimus. Jei pašalinti iš bendruomenės rodydavo atgailos ženklus ir prašydavo reintegracijos, jie atlikdavo viešą atgailą gavėnios metu, po to buvo grąžinami į Bažnyčios bendrystę Didįjį ketvirtadienį. Sunku tiksliai pasakyti, kada ši praktika prasidėjo. Pirmasis apie tai liudija šv. Jeronimas laiške, kurį jis parašė 399 m. Okeanijui dėl Fabiolos mirties. Po kelių metų apie šią praktiką kalba ir popiežius Inocentas I (401–417) laiške Decentijui, Gubbio vyskupui.

VII a. Romos liturgijos sutaikinimo apeiga prasidėdavo Evangelijos skaitymu, po kurio ėjo raginimas: „Štai tinkamas metas, kai Dievas nurimsta, kai žmogus yra išgelbėjamas, kai mirtis yra sugriaunama, kai amžinasis gyvenimas prasideda. Be abejo, nėra tokios dienos, kuri nepaskleidžia dieviškojo gailestingumo gerumą ir dosnumą. Vis tik, šis laikas yra ypač paženklintas nuodėmių atleidimo apstybe ir malonės gausybe

tiems, kurie priims krikštą. Jei yra apvalančio vandens apsiprausimas, yra ir ašarų apsivalymas. Iš čia Bažnyčioje kyla dvejopas džiaugsmas: patraukiami pašauktieji ir atleidžiama atgailaujantiems“. Po šio raginimo sekė trys maldų formulės, vėliau net septynios. Sutaikinimas įvykdavo per rankų uždėjimą.

Frankų šalyse ši apeiga buvo konkretesnė ir dramatiškesnė. Didįjį ketvirtadienį penitentai ateidavo prie bažnyčios durų, basi, apsirengę skarmalais, simbolizavusiais jų nuodėmingą gyvenimą. Kaip sūnūs palaidūnai, jie sugriždavo pas savo Tėvą iš svetimės šalies. Vyskupas juos pasitikdavo prie bažnyčios durų ir paėmęs vieną už rankos vedavosi į vidų grandine, tarsi juos trauktų iš prarajos, į kurią jie nugrimzdo. Po to, apvilkti naujais drabužiais, gavę į rankas uždegtą žvakę, kaip jų krikšto dieną, penitentai vėl buvo prileidžiami prie komunijos.

Šventųjų aliejų pašventinimas

Kita Didžiojo ketvirtadienio apeiga yra *šventųjų aliejų pašventinimas*. Jie šventinami ketvirtadienio ryte Krizmos Mišių metu. Ilgą laiką panaikintos, šios Mišios buvo atstatytos atnaujinant Didžiosios Savaitės liturgiją 1955 metais. Dar prieš VII a. šios Mišios neturėjo Žodžio liturgijos, o dabar ši liturgija įvesta.

Krizmos Mišios švenčiamos tik vieną kartą per metus ir tik diecezijos katedroje. Tai ypač iškalbinga lokalinės bažnyčios, susibūrusios aplink savo Ganytoją, raiška. O ši raiška tapo dar iškalbingesnė po to, kai Vatikano II Susirinkimas įvedė koncelebraciją. Aliejai yra šventinami ketvirtadienio eucharistinio šventimo metu dėl velyknaktį atliekamų krikšto apeigų. Šventinami trijų rūšių aliejai; *ligonių aliejus*, *katekumenų aliejus* ir *krizma*.

Ligonių aliejus, šventinamas eucharistinės maldos pabaigoje prieš doksologiją, nėra ypatingai susietas su Didž. ketvirtadieniu. Nuo pat krikščionybės pradžios šis aliejus buvo šventinamas gydomajam poveikiui. Per

vyskupo maldą ir Švč. Trejybės šaukimaši pašventintas aliejus stiprina gyvuosius Kristaus Kūno narius, kad juose gyventų Šventoji Dvasia. Skirtas palengvinti skausmus ir stiprinti kūno silpnumą, šis aliejus gydo ir dvasinius negalavimus.

Katekumenų aliejus skirtas tiems, kurie priims krikštą. Šis aliejus gali būti naudojamas ir kunigų šventimų metu, taip pat juo gali būti patepami bažnyčių altoriai dedikacijos metu. Šis aliejus yra pašventinamas po kumunijos maldos.

Krizmos konsekravimas yra esminis šių Mišių elementas. Mišių metu arba prieš jas vyskupas įpila kvėpalų į aliejų ir pagamina krizmą. Ši aliejaus rūšis yra konsekruojama kartu su katekumenų aliejumi. Krizma naudojama vyskupų šventimams, bažnyčių pašventinimo iškilmėms, kurių metu yra tepamas altorius ir ant kolonų pakabinti kryžiai.

Aliejai buvo šventinami jau pačioje krikščionybės pradžioje. Maldos formulė randama III a. šv. Ipolito Romiečio dokumente *Apaštalų Tradicija*. IV a. Egipto vyskupas Serapijonas Thmuisas surašė maldų knygą, kurioje randama keleta tokių maldų formulių. Tuo tarpu, šv. Bazilijus manė, kad paprotys šventinti aliejus siekia net Apaštalų laikus.

Kojų mazgojimas

Ketvirta šios dienos ypatinga apeiga yra *kojų mazgojimas*. Ilgai ji buvo laisvai pasirenkama. Į Paskutinės Vakarienes Mišias ją integravo tik 1955 m. liturginė reforma. Šv. Benedikto laikais vienuoliškoje liturgijoje ši apeiga buvo labai dažna. Abatas nuplaudavo kojas kiekvienam atvykstančiam svečiui. Tai buvo priėmimo apeiga, išreiškianti priimančiojo nuolankumą ir kartu visus Bažnyčios narius jungiančią brolišką meilę. Jėzaus žodžiai Petriui: „Jei tavęs nuplausiu, neturėsi dalies su manimi.“ (Jn 13, 8) kvietė Bažnyčią įžvelgti šiame geste ir atgailos ženklą. Pakrikštytasis, jau švarus dėl krikšto, dar turi nusimazgoti kojas ir apsivalyti nuo neišvengiamų gyvenimo kelio dulkių.

Paprotys mazgoti kojas Paskutinės Vakarienės minėjimo dieną yra labai senas, prigijęs dar prieš šv. Augustiną. Šis 55 laiške sako: „Viešpats nurodė kojų mazgojimą. Prieš tai pats mokiniams numazgojęs kojas, jis mums paaiškino, kad šis gestas primena nuolankumą, kurio jis atėjo mus pamokyti. Buvo klausiama, kada geriausiai tinka atlikti tokį svarbų gestą. Tinkamiausias laikas, be abejo, yra tada, kai šis įsakymas yra skelbiamas“.

Pradžioje tai buvo tradicinis gestas, spontaniškas, aiškiai neapibrėžtas, tačiau vėliau ši apeiga įgavo labai jaudinančią ritualinę formą. Ispanijoje ir Galijoje kojų mazgojimas paplitęs jau VII a., Rytuose nuo VIII amžiaus. Paprastai vyskupas atkartoja visus Kristaus gestus: jis pakyla, nusiima apsiaustą, pasiima rankšluostį ir susijusią; po to, įsipila į praustuvę vandens ir pradeda mazgoti jį supančiųjų kojas.

Švč. Sakramento pernešimas

Švč. Sakramento pernešimas yra paskutinė šios dienos vakarinių Mišių apeiga. Iškilmingas Eucharistijos šventimas yra esminė Didžiojo ketvirtadienio apeiga, mininti Paskutinės Vakarienės Eucharistiją, didžiausią Viešpaties dovaną saviesiems, kuriuos jis pamilo iki galo. Didžiojoje savaitėje ketvirtadienio Mišios jau yra paskutinės prieš Velyknakčio šventimą, todėl reikia išsaugoti konsekruotų pavidalų likutį rytojui. Tai daroma pernešant Švč. Sakramentą į tabernakulį. Kiekvieną dieną, jei lieka konsekruotų Ostijų, jos yra pernešamos į tabernakulį pagarbiai, bet be ypatingo iškilmingumo.

Didž. ketvirtadienio liturginio susiformavimo pradžioje konsekruotos Ostijos buvo pernešamos į netoli altoriaus esančią spintelę be jokių ypatingų procesijų. Po to nebuvo jokios adoracijos. Ostijų pernešimas ir jų išsaugojimas sekančiais dienai buvo suprastas kaip paprastas, naudingas veiksmas. Šis pernešimo gestas jau tapo labai iškilmingas Viduramžiais. XIII a. *Romos Pontifikalas* nurodo, kad Ostijos pernešamos kardinolo diakono. Prieš jį eina kryžnešys, žvakių nešėjai ir smilkytojas. Vėliau XV a. *Pontifikalas* jau numato, kad Romoje pernešimą gali atlikti pats popiežius. Liturgistai iškelia dvi šių

pokyčių priežastys: 1) tuo metu labai paplito Eucharistijos kultas. Žmonės trokšte troško matyti Ostiją; 2) Švč. Sakramento pernešimo apeigą įtakojo Didž. penktadienio liturgija.

Dauguma Rytų Bažnyčių penktadienį turi specialią apeigą – tai kryžiaus balzamavimas, vyniojimas į mirusiojo drobulę ir padėjimas į kapą. Ši apeiga perėjo į Vakarų, kartu neprisiimdama visos Rytų tradicijos reikšmės. Šventajam kapui atvaizduoti daugelyje bažnyčių buvo pasirinktas vienas iš altorių arba viena iš koplyčių. Po penktadienio kančios pamaldų iškilmingai į šią vietą buvo nešamas kryžius arba krucifiksas ir padedamas į kapą. Kapas buvo uždaromas, išpuoštas Kančios simboliais. Prasidėdavo maldos budėjimas, kuris truko 40 valandų iki Kristaus prisikėlimo. Kad šis simbolinis Viešpaties padėjimas į kapą būtų iškalbingesnis, nuo X a. į šventąjį Kapą, šalia kryžiaus buvo padedama konsekruotų Ostijų. Šitaip kapas jau tapo garbinimo altoriumi.

Maždaug nuo XIII a. dėl įvairių priežasčių Velyknaktis buvo atkeltas į šeštadienio rytą (ir tai tęsėsi iki 1950 m.), todėl 40 valandų maldos budėjimas irgi buvo atkeltas. Šitaip buvo pasinaudota Švč. Sakramento pernešimu po Didž. ketvirtadienio Mišių į garbinimo altorių, kuriam buvo suteiktas neadaptuotas pavadinimas – *Kapas*. Per amžius žmonės tapatino *kapą* su *altoriumi*. Tikintieji (ypač Romoje) eidavo per visas miestų bažnyčias, lankydami tokius *altorius*. Jiems buvo pateikiamas pabučiuoti kryžius, kaip per penktadienio liturgiją.

1955 m. liturginė reforma šio papročio nepanaikino, bet jį nukėlė į vėlesnes valandas, nes ketvirtadienio Mišios jau aukojamos ne anksčiau kaip 17 val. (anksčiau jos buvo aukojamos ryte). Tačiau reforma paragino pratęsti budėjimą iki vidurnakčio, t. y., iki to laiko, kai Eucharistijos įsteigimo liturginis minėjimas užleidžia vietą Kristaus Kančios ir mirties atminimui.

Šis altorius vadinamas *garbinimo altoriumi* arba *Kristaus kapo altoriumi*, tačiau reikia pasakyti, kad jis nėra nei *Kristaus kapas* nei *altorius*, prieš kurį atliekama įprasta nuolatinė adoracija. Didžiojo ketvirtadienio liturgija nėra nei *Kalvarija* nei *Kristaus kapas*. Tabernakulyje Ostijos visuomet būna uždaromos ir laikomos rytojaus komunijai. Kadangi jos nėra išstatomos viešam garbinimui, negalima kalbėti apie įprastą nuolatinę

adoraciją. Svarbiau tiesiog būti ir budėti įsitraukiant į velykinio slėpinio šventimą, persmelktą Paskutinės Vakariinės Mišių dvasia.

Br. Lukas Skroblas OSB